

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.03.003>

УДК 330.47:001.102:316.774

JEL: A10, 19; B41, 52, 59; D83; P16

В.М. ТАРАСЕВИЧ, д-р екон. наук, проф.,
завідувач кафедри міжнародної економіки, політичної економії та управління,
Національна металургійна академія України,
пр. Гагаріна, 4, 49600, Дніпро, Україна,
e-mail: viktarsevich@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6997-0166>

ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ І СИСТЕМА ПОХІДНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ФЕНОМЕНІВ (ПРОДУКТІВ) *

Інформаційну діяльність подано як суперечливу єдність власне інформаційної та супутньої інформаційної складових. Охарактеризовано виробничу, розподільчу, обмінну і споживчу супутню інформаційну діяльність, їх окремі атрибути, а також основні види похідних інформаційних продуктів як їх результатів. Розмежовано ідеальні та матеріалізовані похідні інформаційні продукти. Виділено чотири роди інформаційної економіки.

Ключові слова: власне інформаційна діяльність; супутня інформаційна діяльність; виробнича, розподільча, обмінна, споживча супутня інформаційна діяльність; ідеальний похідний інформаційний продукт; матеріалізований похідний інформаційний продукт; інформаційна економіка.

ВСТУПНІ ЗАУВАЖЕННЯ

У попередній статті [1] було доведено, що пошук і визначення витоків та основ первинних інформаційних продуктів (ІП₁) як своєрідних інформаційних ноуменів є імперативними для актора, що пізнає і практично діє. В певному сенсі це правильно і для похідних (вторинних, третинних і т. д.) інформаційних продуктів (феноменів), які набагато далі стоять від зазначених основ,

* Продовження серії публікацій з теоретичної проблематики інформаційно-цифрової економіки як важливої складової національної та глобальної економіки в умовах новітньої промислової та знаннево-інформаційно-цифрової кореляції.

Ц и т у в а н н я: Тарасевич В.М. Теоретичний вимір інформаційно-цифрової економіки: інформаційна діяльність і система похідних інформаційних феноменів (продуктів). *Економіка України*. 2021. № 3. С. 03—18. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.03.003>

бо безпосередньо породжуються не ними, а первинними ІП (як своєрідними ноуменами), і є формами вираження (представлення) останніх. Унаслідок порівняно менш жорсткої прив'язки до відповідних *знанневих продуктів* (ЗП) *похідні інформаційні продукти* (ІПпх) більш відокремлені від них, мають щодо них відносно більшу свободу маневру. Іншими словами, вони порівняно більш феноменальні, ніж ІП₁, набагато більшою мірою претендують на певний власний зміст, «емансипований» від сутнісних основ перших. З цим важко сперечатись, якщо брати до уваги тільки сутнісні основи ІП₁, які безпосередньо породжують ІПпх. Проте останні зобов'язані своїм існуванням не тільки цим ІП₁ та їх «матері» — власне інформаційній діяльності, а й *інформаційній діяльності в широкому сенсі*, буття якої стає очевидним, щойно ми розглянемо пізнавальну діяльність не на гордій самоті й автаркції, а як підсистему надскладної системи людської суспільної діяльності або, у більш звичних поняттях, суспільного виробництва та його сфер (моментів) — власне виробництва, розподілу, обміну й споживання інформаційних продуктів і продуктів неінформаційних.

Отже, **мета статті** — визначити основні види (підвиди) інформаційної діяльності та їх результати — похідні інформаційні продукти як феномени.

СУПУТНЯ ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ІДЕАЛЬНІ ПОХІДНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОДУКТИ

Інформаційна діяльність у широкому сенсі, або, для стислості, *інформаційна діяльність* (ІД), охоплює цілеспрямоване виробництво, розподіл, обмін і споживання ІП₁ (*власне інформаційна діяльність* (ВІД)) та ІПпх (*супутня інформаційна діяльність* (СПІД)) і в такій якості є однією з підсистем суспільного виробництва в цілому¹. У попередньому розгляді власне інформаційної діяльності та її результатів імпліцитно присутні елементи суспільно-

¹ По-перше, СПІД супроводжує ВІД, є її необхідним продовженням і сама по собі, без такого супроводу, є беззмістовною. По-друге, СПІД супроводжує суспільне виробництво в цілому (в тому числі виробництво людини і виробництво благ для людини), є його необхідною передумовою і складовою, оскільки без її атрибутів, передусім похідних інформаційних продуктів, що мають потрібну ступінь конкретизації, воно навряд чи буде можливим. Без відповідних ІПпх неможлива жодна економічна діяльність, і практично будь-яка неінформаційна економічна діяльність має своїм супутнім результатом цілком певні ІПпх. По-третє, СПІД може супроводжувати і саму себе. Ідеться про створення *фіктивних* ІПпх (третинних, четвертинних, п'ятинних і т. д.), які не є формою позначення будь-якого ІП₁ і відповідних останньому знаннево-інформаційного продукту (ЗІП), ЗІП і реального об'єкта. Зрозуміло, цілком можливо, що конструювання такого фіктивного ІПпх є початком послідовного створення нових, оригінальних ІП₁, ЗІП, ЗІП, що відповідають йому, і реального об'єкта — матеріального або ідеального у цьому разі не так важливо. Зведена будівля починає свій «життєвий шлях» з дуже сумнівних знаків у голові й на кульмані архітектора, а перші чернеткові нариси Л. Толстого до роману «Война і мир» мають мало спільного з його остаточним варіантом. Якщо це так, то фіктивний ІПпх перестає бути фіктивним. Інша справа, що він може стояти на початку «ланцюжка» створення суспільно корисних або суспільно шкідливих ІП₁, ЗІП, ЗІП і об'єкта, тобто СПІД може супроводжувати як прогрес, так і регрес сутнісних людських сил (СЛС). Можливі й інші варіанти. Наприклад, у математиці як науці про неіснуючі світи зазначений ланцюжок нерідко обривається не на реальному об'єкті, а на образі (ЗІП) неіснуючого об'єкта. Отже, подібно до того, як не всякий фіктивний капітал є абсолютним злом, не всякий фіктивний ІПпх є шкідливим для людини.

го виробництва IP_1 , у тому числі їх продуктивного й особистого споживання, обміну діяльностей та здібностей у їх виробництві. Наприклад, практично безперечне особисте споживання IP_1 його творцем сприяє нарощуванню творчих *олюднених сутнісних сил* (СЛСол) останнього. Виробництво $IP_{еац}$ передбачає продуктивне споживання $IP_{чец}$, а виробництво $IP_{тац}$ — продуктивне споживання $IP_{еац}$. При створенні $IP_{іс}$ не обійтися без обміну діяльностей і здібностей, іманентних творцям $IP_{чец}$, $IP_{еац}$, $IP_{тац}$ і $IP_{пц}$ [1, с. 9—19]. Тут же акцентуємо увагу на змісті, видах (виробнича, розподільча, обмінна, споживча), деяких атрибутах і результатах СпІД.

Виробнича СпІД, або виробництво (створення) $IP_{пх}$, є процесом перетворення, по-перше, первинних IP_1 у вторинні похідні продукти (IP_2), по-друге, самих $IP_{пх}$, а також, по-третє, вихідних $IP_{пх}$ у кінцеві $IP_{пх}^2$, які відповідають потребам споживачів, а також інформаційної та неінформаційної діяльності. Якщо відкинути можливі модифікації IP_1 у процесі такого перетворення, то виробнича СпІД і характеристики виробленого $IP_{пх}$ визначаються не тільки окресленими потребами, а й принаймні: 1) здатністю споживача до сприйняття і привласнення $IP_{пх}$, володінням ним (споживачем) відповідними СЧСол³; 2) наявністю у виробника $IP_{пх}$ особливих СЛСол, необхідних для виробництва $IP_{пх}$; 3) станом IP_1 як можливого предмета і/або знаряддя виробництва $IP_{пх}$; 4) можливостями і/або обмеженнями інших потрібних для виробництва $IP_{пх}$ умов, засобів, предметів СпІД. Цей далеко не повний перелік детермінант виробництва $IP_{пх}$ аж ніяк не применшує їх соціальної значущості для кожного *підвиду* виробничої СпІД.

Передусім ідеться про *представницький* підвид СпІД, тобто оформлення-представлення IP_1 , надання йому цілком певної форми, формування вторинного $IP_{пх}$ (IP_2), зручного або прийняттого для продуктивного і/або особистого споживання, а також надання відповідних форм іншим $IP_{пх}$ — третинному (IP_3), четверинному (IP_4) і т. д. У момент свого народження IP_2 є простою еманациєю IP_1 . Проте, потрапляючи у світ собі подібних, взаємодіючи з ними, він може набути деяких властивостей форм інших IP_1 і розглядатись як знак, нехай і частковий, різних образів різних об'єктів. У цьому разі IP_2 стає перетвореною формою останніх (і об'єктів, і їх образів), залишаючись адекватною формою «рідного» IP_1 . Мабуть, ступінь подібного перетворення зростає в міру просування від вторинних форм до третинних, від третинних до четверинних і т. д. У ряду таких форм, які детально вивчаються спеціальними науками (семіотикою, інформатикою, кібернетикою), доречно акцентувати власне синтаксичні, організаційно-семантичні й неперервно-дискретні.

Власне синтаксичні форми представлення IP_1 — текстова, числова, графічна, аудіальна — добре відомі, цілком відповідають можливостям людських органів чуттів і не викликають жодних серйозних різночитань. Певні труднощі виникають у зв'язку з визначенням їх (згаданих форм) поєднань для представлення складно-системних IP_1 за допомогою інших — *організа-*

² Так, вторинний $IP_{пх}$, перетворений на третинний $IP_{пх}$, є вихідним $IP_{пх}$ щодо останнього як кінцевого.

³ Як відомо, одним з головних розділів семіотики є прагматика, яка вивчає взаємозв'язки між знаками та їх користувачами (споживачами).

ційно-семантичних форм, у тому числі таких, як сигнал, звістка, дані, відомості, повідомлення. Їх трактування є досить плюралістичними, оскільки в різних видах наукової та практичної діяльності вони виконують відмінні функції і не можуть не відображати відповідного діяльнісного контексту, специфіки атрибутів певного виду діяльності. Наприклад, термін «дані» може визначатися: 1) в інформатиці — як форми подання інформації, з якими мають справу інформаційні системи та їх користувачі; 2) у метрології — як сукупність значень, зіставлених з основними похідними мірними і/або показниками; 3) у соціології — як інформація про факти і процеси якісного та кількісного типів, яка може бути використана для подальших висновків і узагальнень; 4) у прикладній економіці — як факти і числові, кількісні показники, що їх характеризують.

Конструктивізм діяльнісного підходу передбачає не заперечення різноманіття організаційно-семантичних форм, а пошук їх загального і особливого за критерієм ступеня повноти представлення складно-системних Π_1 . З цих позицій сигнал сам по собі, поза додатковими припущеннями, може розглядатись як найпростіший $\Pi_{пх}$ або як умовна форма-знак, якою безпосередньо позначаються лише деякі елементи Π_1 , але опосередковано мається на увазі складно-системний зміст останнього як позначення образу реального об'єкта. Наприклад, різке і значне зниження біржових індексів може слугувати безпосереднім сигналом початку рецесії, але опосередковано вказувати на неприпустимість її недооцінювання як складного процесу, необхідність залучення для її аналізу відповідних знань (знанневих продуктів). Іншими словами, сигнал є умовно-згорнутою формою представлення Π_1 як системи або сукупності відповідних субзнаків⁴.

Звістка суть більш складна форма подання Π_1 , яка акцентує його новинну, оригінальну складову, але від початку передбачає його складну організацію, в якій новинна складова доповнює традиційну. Наприклад, звістки про динаміку біржових індексів спочатку припускають досить чітку і загальноприйнятну визначеність щодо їх змісту та якісних характеристик. Більш узагальненою формою представлення Π_1 є *дані*, за допомогою яких позначаються наявність цілком певних Π_1 (тобто тих, що дані) й відсутність інших Π_1 , абстрагування від останніх з певною метою. Так, акцент на поточних значеннях біржових індексів не передбачає врахування, скажімо, продуктивності праці в обробній промисловості. Як правило, ті чи інші дані певним чином групуються, ранжируються, вибудовуються, одно слово — зводяться в певну сукупність. Відповідно, *відомості* як ще один особливий $\Pi_{пх}$ і форма подання Π_1 позначають певний набір або сукупність останніх. Різні значення біржових індексів зводяться в групи, кластери, сукупності та ін. для подальшої обробки. У *повідомленні* — порівняно більш повній формі складно-системного Π_1 — акцентується його системний зміст, призначений для прийому-передачі, тобто руху між акторами і/або об'єктами. Саме таких повноти і системності часто бракує повідомленням інформаційних агентств про стан фінансових ринків, що нерідко каталізує панічні настрої та дії ринкових гравців.

⁴ Як зазначалося раніше, Π_1 є знаком образу (ЗП) реального об'єкта.

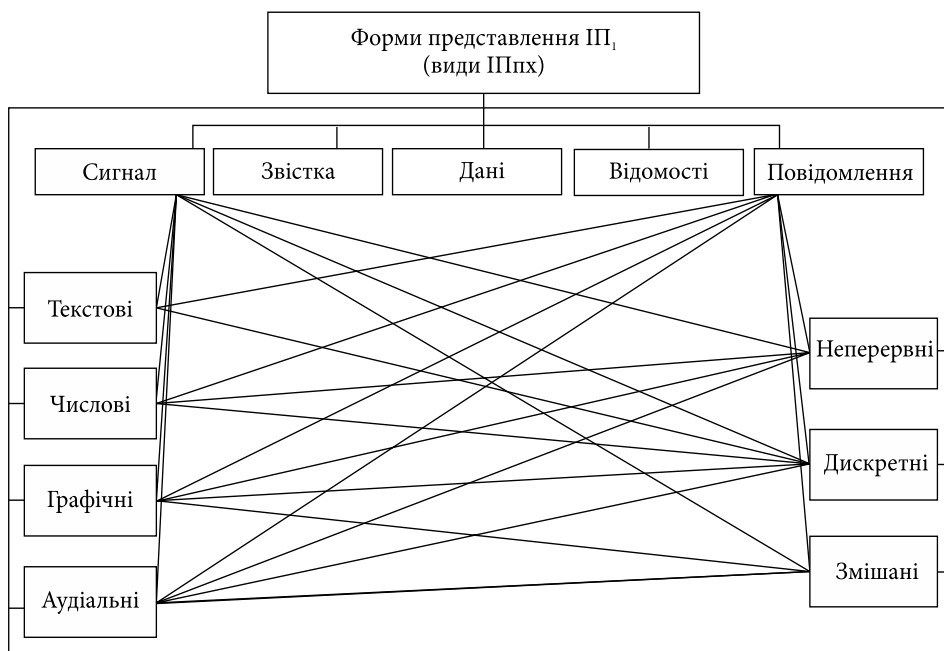

Рис. 1. Основні форми представлення ІІІ (види ІІІх) і взаємозв'язки між ними
Джерело: побудовано автором.

Подібно до того, як музика, що звучить, є неперервним аналогом відповідного музичного ЗПчеа, а знакова партитура — його дискретно-умовним аналогом, ІІІх може бути як *аналогом* ІІІ, тобто досить точно позначати всі його характеристики, зберігаючи їх наявну неперервність, так і *умовним аналогом* ІІІ, тобто тією чи іншою мірою *дискретизувати* його, у тому числі з метою абстрагування від його деяких характеристик, не суттєвих для цілей виробництва, розподілу, обміну та споживання ІІІх у тій чи іншій сфері людської діяльності. Іншими словами, у принциповому плані, будь-який ІІІх, утім, як і ІІІ, може бути представлений в аналогово-неперервних, умовно аналогово-дискретних і змішаних *неперервно-дискретних* формах. Реалізація ж цих можливостей визначається не тільки раніше розглянутою дискретністю об'єктів, понять і знаків [1, с. 12—17], а й згаданими детермінантами виробництва ІІІх, передусім можливостями і потребами споживача останнього. Наприклад, як відомо, на відміну від людини, сучасна обчислювальна техніка «вважає за краще» мати справу не стільки з аналогово-неперервними, скільки з дискретними ІІІх.

Зрозуміло, перелік форм представлення ІІІ може бути продовжений. Якщо ж взяти до уваги наявність таких у вторинних, третинних, четвертинних і т. д. ІІІх, їх наростаючу феноменальність у міру віддаленості від ІІІ, то стають очевидними масштаби дослідницької роботи, необхідної для осмислення «формальної» складової виробничої СПД, яка, із зрозумілих причин, виходить за рамки тематики даної статті. Проте вже розглянуте дозволяє констатувати, по-перше, мережевий характер взаємозв'язків різних форм представлення ІІІ (видів ІІІх), у процесі яких можуть бути утворені форми різного ступеня складності й системності (рис. 1 — лініями показано лише деякі взаємозв'язки

між основними власне синтаксичними, організаційно-семантичними і неперервно-дискретними формами представлення $П_1$ на прикладі сигналу і повідомлення) з відповідним ускладненням їх тестування на предмет адекватного позначення $П_1$ ⁵. Наприклад, таке тестування змішаного тексто-графічного повідомлення у вигляді попереднього сигналу вимагатиме значно більших зусиль, ніж тестування неперервного текстового повідомлення.

По-друге, розглянуті форми та їх взаємозв'язки можуть використовуватися для представлення різних $П_1$ — інтегрально-синтетичного (ІПіс), цілісних (ІПчец, ІПеац, ІПтац, ІПпц), часткових (наприклад, ІПчев, ІПеан, ІПпфтсх), — а також ІПпх, зрозуміло, за умови дотримання раніше сформульованих принципів повноти, адекватності та жорсткої прив'язки.

По-третє, самі по собі зазначені форми є ідеальними (нематеріальними, точніше, ендогенними, тобто такими, що знаходяться у свідомості актора) ІПпх представницького виду виробничої СпІД і не можуть, подібно богам Епікура, перманентно витати в міжсвітових просторах, а тому мають бути матеріалізовані, тобто розміщені на певних носіях.

СУПУТНЯ ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ І МАТЕРІАЛІЗОВАНІ ПОХІДНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОДУКТИ

Іншими словами, у свої права має вступити *матеріалізуюча діяльність* — особливий підвид виробничої СпІД, основною місією якого є надання ІПпх тих матеріальних якостей, які є імперативними для використання останнього в суспільному виробництві, інформаційній та неінформаційній діяльності. Передусім ідеться про *носія* ІПпх, яким може бути практично будь-який реальний об'єкт, що має якісні характеристики, необхідні й достатні для зазначеного використання. За критерієм походження доречно виокремити три основних *види* носіїв — переважно природні, переважно штучні, рукотворні, в тому числі цільові — спеціально створені й від початку призначені для розміщення (відображення) ІПпх, і змішані — природно-штучні або штучно-природні. З незапам'ятних часів людина використовує як носії ІПпх природні дари — камінь, кість, глину, кремній, віск, дерево, шкури тварин, метали та ін. На світанку цивілізації їх почали витісняти рукотворні папірус, папір, пергамент, шовк, штучні метали і матеріали. У сучасних умовах на зміну звичним залізному дроту, пластмасі, пластику прийшли електромагнітні (електронні) носії — магнітні (стрічки, плівки, дискети, диски), оптичні (CD-ROM, DVD-ROM, Blu-ray DISK), напівпровідникові мікросхеми (флеш-пам'ять, SSD-диски). Багато сучасних цільових носіїв є змішаними, оскільки синтезують природні й штучні компоненти. Але головним носієм залишається людський мозок, його відповідні психофізіологічні утворення. Інша справа, що мистецтвом безпосередньої фіксації в ньому тих чи інших ІПпх ще належить оволодіти, хоча це дійство є сумнівним і небезпечним.

⁵ У найзагальнішому сенсі ІПпх є формою представлення $П_1$. Але різноманіття $П_1$ [1, с. 19] передбачає відповідне різноманіття форм їх представлення або видів ІПпх. У свою чергу, ІПпх того чи іншого виду може мати цілком певну форму представлення, якою слугуватиме ІПпх іншого виду або інший ІПпх цього самого виду.

Матеріальний об'єкт як передбачуваний носій ІПпх стає *предметом* матеріалізуючої діяльності, у процесі якої його деякі властивості (механічні, фізичні, хімічні та ін.) відповідним чином змінюються за допомогою спеціальних знарядь. Наприклад, такими знаряддями для кам'яних носіїв були загострені камені, для глиняних табличок — очеретяні палички, для берести — писало (кістяні або металеві палички). На наших очах традиційні кулькові ручки, що використовуються для нанесення ІПпх на папір, активно заміщуються різного роду електронно-клавіатурними записувальними пристроями.

Особливим атрибутом матеріалізуючої діяльності є ІПпх. Навряд чи коректно відносити його до її традиційних предметів або знарядь. У певному сенсі він — її передумова, умова та ідеальна модель, яка повинна стати особливим матеріальним об'єктом⁶. Отже, *результатом* матеріалізуючої СпІД стає *матеріалізований ІПпх* (ІПМпх), який ще далі стоїть від свого першоджерела — реального об'єкта — і, очевидно, набагато більшою мірою належить не йому, а своєму носієві, підвищуючи «градус» перетвореності⁷. Оскільки різні види ІПпх можуть бути розміщені на різних носіях, тобто мати різні види матеріалізації, остільки у власне *видовому* відношенні ІПМпх є порівняно багатшим за ІПпх. Наприклад, змішане текстово-графічне повідомлення як вид ІПпх (див. рис. 1) може бути розміщене на будь-якому природному та/або штучному носії, тобто матеріалізоване природним та/або штучним способом. Отже, відповідний ІПМпх може бути повідомленням *природним* змішаним текстово-графічним та/або *штучним* змішаним текстово-графічним (рис. 2).

Матеріалізуюча діяльність є важливою передумовою *обробної* діяльності в тому сенсі, що ІПМпх як результат першої слугує вихідним об'єктом (головним чином, предметом) останньої. Обробна діяльність, або оброблюваний підвид виробничої СпІД (коротко — обробка), передбачає безпосереднє *перетворення* ІПМпх за допомогою спеціальних знарядь, техніки, предметів і технологій відповідно до потреб споживачів, інформаційної та неінформаційної діяльності й включає принаймні *три взаємопов'язані складові*.

По-перше, впорядкування наявних ІПМпх, у тому числі їх сортування, структурування, групування, систематизація і утворення їх (ІПМпх) різних масивів, наборів, груп, сукупностей, систем. По-друге, функціонально-видова зміна (зміна виду) ІПМпх при збереженні статус-кво змісту⁸, що позначається ним за допомогою в тому числі й операцій кодування і декодування (детально вивчаються в інформатиці). Наприклад, ті чи інші числові дані можуть бути представлені графічно (зміна синтаксичного виду), те чи інше аналогове повідомлення — у дискретному вигляді (зміна неперервно-дискретного виду), той чи інший сигнал на печерному камені може бути перенесений на фотоплівку (зміна виду матеріалізації), а також розгорнутий у певне повідомлення (зміна організаційно-семантичного виду) (рис. 2).

⁶ «Але й найгірший архітектор від найкращої бджоли з самого початку відрізняється тим, що перш ніж будувати чарунку з воску, він уже побудував її у своїй голові» [2, с. 189].

⁷ Якісні характеристики носія справляють помітний вплив на вибір форми представлення ІПпх, тому може скластися враження, що і зміст останнього визначається першим.

⁸ Тут і далі під змістом, що позначений ІПМпх, розуміється весь знаннево-інформаційний ланцюжок (ЗІЛ) об'єктів-продуктів — від реального об'єкта до його образу (ЗІ) і далі до послідовності дедалі віддаленіших від останнього продуктів — ЗІП, ЗІПІ, ІІ, ІПпх, ІПМпх.

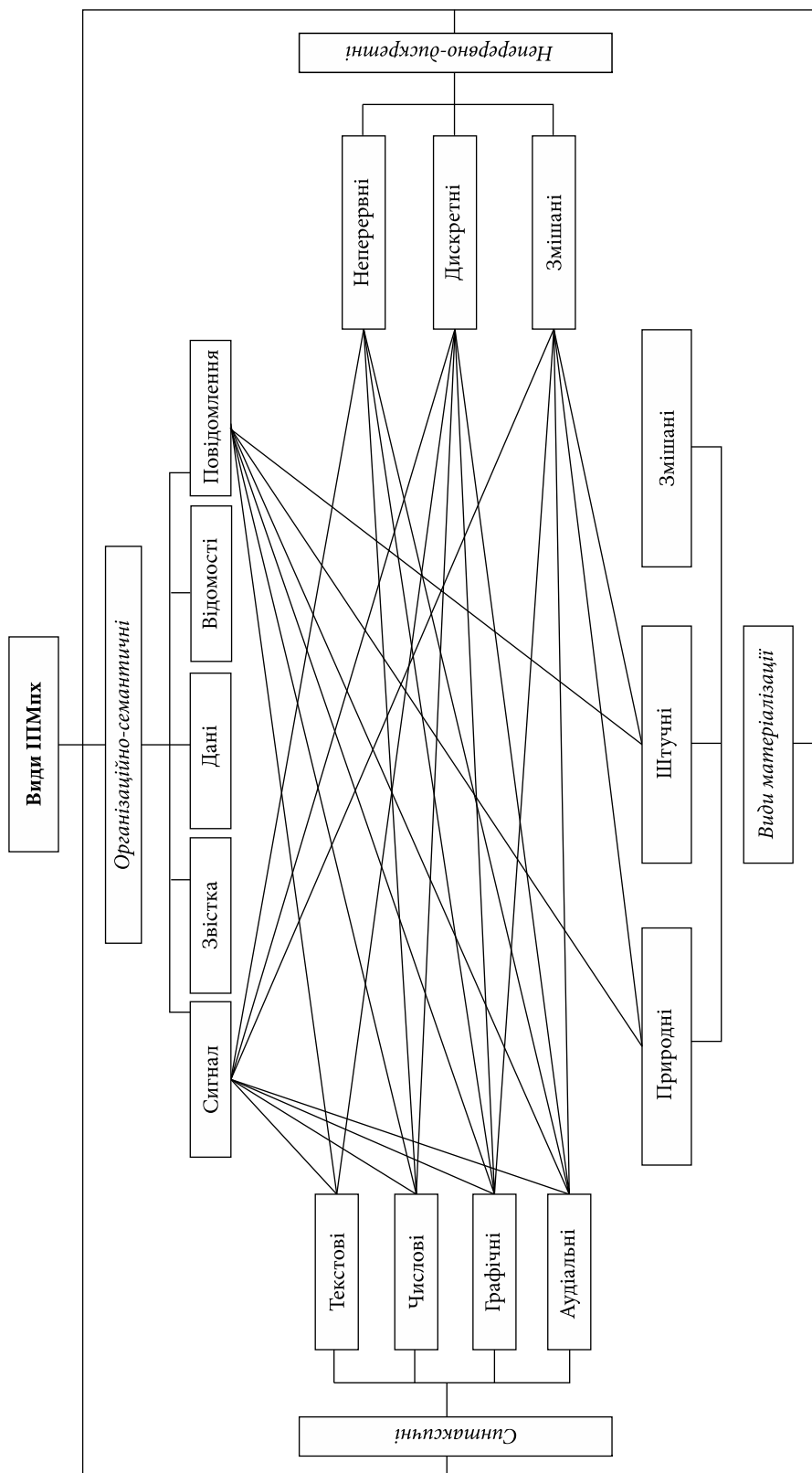

Рис. 2. Види матеріалізованих похідних інформаційних продуктів
Джерело: побудовано автором.

Порівняно складнішою є третя складова обробної діяльності, а саме виробництво (створення) нових кінцевих ІПМпх з використанням наявних і попередньо встановлених у процесі пошуку і відбору вихідних ІПМпх. Залежно від мети і атрибутів такого створення його результати — ІПМпх — можуть бути якісно різними. Змістовно нові ІПМпх позначають образ нового реального об'єкта або не позначені раніше частини образу традиційного реального об'єкта. Прикладом може слугувати результат розв'язку відомого економіко-математичного рівняння $r = i - \pi$, де r і i — відповідно, реальна і номінальна ставка процента, π — рівень інфляції (%).

Як правило, формально новими є третинні, четверинні, п'ятиринні й т. д. ІПМпх як *форми представлення*, у тому числі перетворені, відповідно, вторинних, третинних, четверинних і т. д. ІПМпх. Іноді подібний ланцюжок форм представлення нагадує «зіпсований телефон». Наприклад, реальний поодинокий факт відсутності гречаної крупи в одному з супермаркетів може стати приводом для потоку інформаційних повідомлень про її відсутність у мережі супермаркетів, у торговій мережі взагалі, у державних резервах та ін. Так народжуються фіктивні, або так звані фейкові, ІПМпх, які не мають під собою реального означеного змісту. *Віртуальні* ІПМпх можуть позначати деякий реальний зміст або його елементи, але від самого початку є такими, що породжуються і породжені реальністю, що породжує, та існують тільки разом з останньою. Наприклад, численні електронні віртуальні «світи» або реальності перебувають в актуальному стані тільки за працюючого комп'ютера і «гинуть» у момент припинення такої роботи.

Отже, як бачимо, у процесі обробної діяльності зростають кількість і різноманіття ІПМпх, а також їх різного роду утворень (масиви, набори, групи, сукупності, системи). На відміну від традиційних предметів праці, які «згасають» у продуктах праці, вихідні ІПМпх не зникають разом з народженням нового кінцевого ІПМпх. Поява нового виду цього ІПМпх не передбачає загибелі старого виду останнього. Присутність цього ІПМпх у будь-якому одному утворенні (наприклад, наборі, групі) не заперечує його (ІПМпх) включення в інше утворення. Множина третинних, четверинних і т. д. ІПМпх, за визначенням, є відкритою для поповнення такими. Нарешті, взаємозв'язки різних складових обробної діяльності народжують нові ІПМпх. Наприклад, для створення такого може знадобитися зміна видів вихідних ІПМпх, а нові ІПМпх потребуватимуть різних видів матеріалізації. Зрозуміло, із зростанням різноманіття ІПМпх значно ускладнюються їх інтерпретація, тестування на відповідність зазначеному змісту, дотримання розглянутих вище принципів повноти, адекватності й жорсткої прив'язки. Проте всі ці дії залишаються невід'ємною складовою людської діяльності, імперативною передумовою всіх видів СпІД, у тому числі виробничої та споживчої.

Споживча діяльність (споживчий вид СпІД) передбачає свідоме і цілеспрямоване розпредмечування ІПМпх різними акторами. Воно може бути продуктивним і особистим, здійснюватись як у рамках СпІД, так і за її межами. Якщо ж взяти до уваги видове різноманіття ІПМпх (див. рис. 2) і відповідність кожному виду ІПМпх особливих атрибутів споживчої діяльності, то стають очевидними *мережевий характер* споживання ІПМпх, взаємодія і взаємопроникнення мережі виробництва і мережі споживання ІПМпх аж до

утворення єдиної *виробничо-споживчої мережі*, що проникає в усі «пори» суспільного виробництва, так що *опосередковано* ІПМпх може претендувати на статус того чи іншого атрибута багатьох видів діяльності. Тут доречно акцентувати увагу на деяких загальних і особливих характеристиках продуктивного споживання та споживчого виробництва (особистого споживання) ІПМпх.

По-перше, і в тому, і в іншому важливо враховувати *двоїсту природу* ІПМпх. У ньому злиті й діалектично взаємопов'язані дві складові (сторони) — змістовна, представлена всім згаданим знаннево-інформаційним «ланцюжком» об'єктів-продуктів, і формально-видова, сконцентрована в матеріальному носії. Очевидно, повноцінне споживання ІПМпх передбачає їх єдність і вичерпну взаємну відповідність. Проте, з урахуванням їх відносної відособленості, зміни носіїв одного й того самого ІПпх і розміщення різних ІПМпх на однотипних носіях, можливими є розрив їх єдності, абсолютизація значення формально-видової складової ІПМпх, свідома або неусвідомлена підміна нею змістовно-ідеальної складової та позиціонування себе як повноцінного ІПМпх. Заради власного самоутвердження формально-видові феномени готові на повний розрив із змістовними ноуменами та їх приниження. Сучасна економічна блогосфера (і, на жаль, не тільки вона) наповнена прикладами подібної беззмістовної формалістики, фіктивності та фейковості, яка справляє згубний вплив як на інтелектуальний розвиток її споживачів, так і на реальні економічні процеси.

По-друге, з урахуванням усього викладеного, необхідно критично сприймати дуже поширене в літературі наділення інформації статусом головного *фактора* сучасного виробництва. Оскільки інформація суть знак образу об'єкта, а знак і образ суть результати діяльності людини, відповідно, її інформаційний та знанневий продукт, остільки верховенство людини, її знанневих сутнісних сил є незаперечним. Якщо ж мати на увазі споживання ІПМпх за межами СпІД, то, з одного боку, певні види ІПМпх сприяють прискоренню, інтенсифікації споживчих процесів, підвищенню якості кінцевої продукції та в цьому сенсі відповідають поширеному розумінню фактора як причини, *рушійної сили* процесу, що визначає його характер. З іншого, коректне категоріальне розуміння інформації як двоєдиного ІПМпх дозволяє засумніватись у всезагальності твердження про інформацію як фактор — *ресурс* виробництва. Справді, важко знайти приклади безпосереднього використання цілісного ІПМпх (в єдності двох його складових) як традиційного предмета, знаряддя діяльності чи його безпосередньої включеності в робочу або споживчу силу людини⁹. Так, певний паперовий чи навіть електронний ІПМпх: 1) не входить у тіло виробленого з його допомогою продукту подібно до того, як дерево становить матеріальний субстрат столу або стільця; 2) не є, подібно до верстата, засобом передання зусиль людини, спрямованих на той чи інший предмет діяльності; 3) не може претендувати на статус *олюднених сутнісних людських сил* (СЛСол), що є само по собі зрозумілим для робочої та споживчої сили людини.

⁹ За аналогією з визначенням робочої сили як здатності людини до праці, виробництва продукту, споживча сила людини може бути визначена як її здатність до споживання продукту, сукупність особливих олюднених сутнісних сил людини, що забезпечують таке споживання.

Але неможливе для *цілісного* ІПМпх є цілком можливим для його змістовної складової, передусім ЗП, що позначається $ІП_1$ ¹⁰. Як було показано, у принциповому плані ЗП може безпосередньо «брати на себе обов'язки» будь-якого атрибута *пізнавальної* діяльності. Оскільки ж остання є невід'ємною складовою олюднення, а олюднення практично неможливе без опрідмечування, остільки стає зрозумілою *всюдисущість знань* (ЗП), безпосередня і/або опосередкована відповідність різних ЗП різним атрибутам різних видів діяльності. Діапазон подібної затребуваності у ІПМпх є значно вужчим. Однак це аж ніяк не заперечує його можливої включеності до різних видів (підвидів) діяльності, передусім СпІД в якості її різних атрибутів.

По-третє, і особисте, і продуктивне споживання ІПМпх може вимагати різного ступеня «розшифрування» змісту, що означається ним. Залежно від своїх цілей споживач може обмежитися сприйняттям тільки цілісного ІПМпх, його обох складових чи однієї з них, або просунути в такому «розшифруванні» до *різних рівнів* — рівня ІПпх, ІП, ЗІП, ЗП аж до вихідного реального об'єкта. Однак у будь-якому разі особисте споживання ІПМпх спрямоване на приріст СЛСол споживача, а продуктивне споживання — на виробництво інформаційних і/або неінформаційних продуктів.

По-четверте, будь-яке споживання передбачає виробництво: особисте споживання — виробництво людини, її певних СЛСол, продуктивне споживання — виробництво кінцевого продукту. Проте, якщо продуктивне споживання ІПМпх є внутрішнім моментом виробництва традиційного продукту з невизначеними перспективами *цілковитого* суспільного визнання цього ІПМпх, то успішне особисте споживання ІПМпх надає йому та його виробництву безпосереднього суспільного визнання і завершеності. Вироблений ІПМпх стає повноцінно суспільним тільки в результаті його особистого споживання. Далі. Будь-яке споживання ІПМпх формує потребу в його виробництві або у виробництві нового чи вдосконаленого ІПМпх. Але якщо особисте споживання «цікавиться» ІПМпх як кінцевим продуктом, то продуктивне споживання — як проміжним.

По-п'яте, виробництво ІПМпх є його споживанням — і особистим, і продуктивним — у тому сенсі, що: 1) забезпечує останнє тим, що споживається; 2) визначає спосіб споживання (текстовий ІПМпх потрібно читати, а аудіальний — слухати); 3) пробуджує у споживача потребу [3, с. 33], предметом якої є ІПМпх. Судячи з масштабів та ефективності сучасної рекламної діяльності, ІПМпх справляються з цим завданням набагато краще, ніж традиційні продукти.

Взаємодія продуктивного і споживчого видів СпІД навряд чи можлива без опосередкованої ролі її **розподільчого й обмінного видів** (розподільчої та обмінної діяльності), поза їхньої відповідної взаємодії між собою і з виробничою й споживчою діяльністю. З одного боку, і розподіл, і обмін повинні підкорятися загальним законам визначеного способу виробництва, а з іншо-

¹⁰ До речі, безумовним достоїнством формально-видової складової ІПМпх є виконувана нею роль своєрідного транспортного засобу, за допомогою якого змістовна складова ІПМпх доставляється споживачеві. Мабуть, ідеальний $ІП_1$ виконує подібну роль «кур'єра», що доставляє відповідний ЗП за призначенням до тієї чи іншої групи СЛСол у мозку людини.

го — не можна виключати і деяких особливостей, визначених специфікою виробництва і споживання ІПМпх.

Перше ніж розподіляти масу ІПМпх між споживачами відповідно до загальних законів визначення частки кожного споживача, потрібно створити цю масу, що неможливо без попереднього розподілу між підвидами виробничої СпІД її знарядь відповідної якості та працівників відповідної кваліфікації. Ідеться про розподіл знарядь і працівників між представницькою, матеріалізуючою та обробною діяльністю. Так, абсолютно очевидно, що, незважаючи на поліфункціональність сучасних інформаційно-комунікаційних знарядь, розміщення ІПпх на різних носіях передбачає використання різних пристроїв і працівників різної кваліфікації та професій. Це є правильним і для операцій з упорядкування, зміни виду ІПМпх, і для виробництва нових ІПМпх. Зрозуміло, такий розподіл має враховувати запити споживачів, проте йому властива і власна логіка «буття». Наприклад, з розробленням програмного забезпечення персонального комп'ютера не може впоратися фахівець з обслуговування електроустаткування, а засоби пошуку і відбору вихідних ІПМпх не можуть забезпечити безпосереднього перетворення останніх у новий кінцевий ІПМпх.

Оптимальний розподіл знарядь і працівників між підвидами і операціями виробничої СпІД¹¹ сприяє зростанню обсягів виробництва і якості відповідних видів і підвидів ІПМпх, що, за інших рівних умов, забезпечує повніше задоволення відповідних потреб. Однак вирішальний вплив на розподіл ІПМпх між споживачами надає панівна в тому чи іншому суспільстві система соціально-економічних відносин та її ядро — система відносин привласнення ключових засобів виробництва і доходів. Наприклад, незважаючи на несиметричність ІПМпх, їх здатність до привласнення без симетричного відчуження, вирішальне слово щодо масштабів і форм такого привласнення залишається за власником ІПМпх і засобів їх виробництва, тим більше, що йому на допомогу зведено потужні редути авторського, промислового, патентного, ліцензійного та ін. права.

«Оскільки обмін є лише опосередковуваним моментом між виробництвом і обумовленим ним розподілом, з одного боку, і споживанням, з іншого боку, а споживання саме виступає як момент виробництва, остільки і обмін, очевидно, включений у виробництво як його момент» [3, с. 36]. Може здатися парадоксальним, але навіть у сучасному постіндустріальному виробництві інформаційних продуктів, у тому числі ІПМпх, це Марксове положення півторастолітньої давнини залишається актуальним і значущим для всіх основних підвидів обмінної діяльності.

По-перше, оскільки представницька, матеріалізуюча й обробна діяльність, а в рамках останньої — упорядкування вихідних ІПМпх, зміна їх видів і створення кінцевого ІПМпх, — є переважно *послідовними стадіями* виробництва нового ІПМпх, остільки, з одного боку, результат кожної попередньої стадії виступає *проміжним* продуктом (засобом і/або предметом) для кожної наступної стадії, а з іншого — разом з останнім працівни-

¹¹ Очевидно, що не тільки виробнича, а й обмінна і споживча діяльність потребують певних знарядь і працівників, а отже, і їх відповідного розподілу. На жаль, ця проблематика поки що залишається за межами пильної уваги економістів-теоретиків.

кам наступної стадії передаються опредмечені в ньому СЛСол: здібності, навички, вміння його створювачів. Сучасна специфіка ІПМпх порівняно з традиційними продуктами не вносить в означений порядок обміну діяльностей і здібностей кардинальних новацій, хіба що «розшифрування» працівниками змісту¹², що позначається ІПМпх, вимагає спеціальних засобів і компетенцій (СЛСол).

По-друге, ті чи інші вихідні ІПМпх можуть виступати засобами виробництва не тільки цього, а й інших кінцевих ІПМпх, а також *неінформаційних продуктів*. У цьому разі обмін як доставка вихідних ІПМпх до місця виробництва кінцевих ІПМпх є важливим моментом останнього¹³.

По-третє, обмін між діловими людьми і діловими людьми, за А. Смітом, або *посередницький* обмін ІПМпх — і проміжними, і кінцевими, — є не що інше, як передумова відповідно продуктивного споживання ІПМпх і споживчого виробництва СЛСол.

По-четверте, обмін між діловими людьми та індивідуальними споживачами, за А. Смітом, або доставка ІПМпх кінцевим споживачам, виступає відносно незалежним та індіферентним щодо продуктивного споживання, але є імперативним моментом споживчого виробництва.

Важливо розуміти, що більш звичний для конкретно-економічних наук, прикладних розробок і бізнес-практики теоретичний концепт «*інформаційно-комунікаційна діяльність*» (ІКД) у змістовному сенсі є не чим іншим, як більш конкретним виразом розглянутої обмінної діяльності та її основних підвидів, у яких як «титульний» атрибут фігурує ІПМпх, з акцентом на актор-акторних, актор-об'єктних і об'єкт-об'єктних зв'язках або комунікаціях. Основною метою ІКД є переміщення, передання або доставка ІПМпх від їх виробників до споживачів, у тому числі через посередників, з використанням відповідних атрибутів. Мовою інформатики алгоритм окремого акту ІКД виглядає нехитро: інформація передається від джерела до приймача каналом зв'язку. У джерелі або перед каналом зв'язку вона кодується, тобто перетворюється на той вид (форму), який найбільш зручний для передання каналом зв'язку. У приймача або перед ним інформація, що надходить, декодується, тобто перетворюється на той вид (форму), який найбільш зручний для споживача¹⁴.

Очевидно, джерелом може виступати як безпосередній виробник ІПМпх, інші актори, у тому числі посередники, так і керовані акторами технічні пристрої (наприклад, маяк). Кодування і декодування ІПМпх здійснюється за допомогою спеціальних пристроїв. Канали зв'язку є складними засобами і способами переміщення або передання ІПМпх, як-от: поштові, телеграфні, телефонні, факсові, телевізійні, електронної пошти, кабельні, мобільні, супутникові та ін. Приймачами ІПМпх можуть бути спеціальні технічні пристрої, але його кінцевим споживачем є конкретний актор. Якщо врахувати

¹² Як уже зазначалося, йдеться про ідентифікацію знаннево-інформаційного ланцюжка ІПМпх — ІПх — ІП — ЗІПІ — ЗІП — ЗІП аж до вихідного реального об'єкта.

¹³ За К. Марксом, цей вид обміну є засобом для виробництва готового продукту [3, с. 36].

¹⁴ Як уже зазначалося, кодування і декодування є операціями функціонально-видової складової обробної діяльності. Однак їх «присутність» у описі алгоритму ІКД аж ніяк не випадкова — обмін діяльностей є моментом виробництва.

складність і різноманіття атрибутів ІКД, у тому числі: 1) різні види ІКД, що відповідають видам обмінної діяльності; 2) колективно-коопераційний характер акторів ІКД (виробників, споживачів, посередників та ін.); 3) можливість передавання ІПМпх багатьом споживачам одночасно; 4) прямі й зворотні зв'язки акторів і засобів ІКД, то стає очевидним існування дуже розгалуженої *інформаційно-комунікаційної мережі* як невід'ємної складової *загальної інформаційної мережі*¹⁵.

Оскільки інформаційні зв'язки, або комунікації, пронизують не тільки ІКД, ІД, а й все суспільне виробництво, остільки цілком зрозумілими є намагання надати ІКД якогось загального характеру, ототожнити її з ВІД, СпІД, ІД, сферами суспільного виробництва. Навряд чи подібні спроби будуть продуктивними. У науковому і практичному плані набагато важливішими є чітке розмежування понять, за якими стоять реальні об'єкти, і розуміння їх взаємозв'язків. Це буде доречним і щодо різних трактувань концепту «*інформаційна економіка*» (ІЕ). Важливо розрізняти її власне «*єство*» і різного роду розширювальні конструкції, звичайно, з урахуванням того чи іншого розуміння економіки. Оскільки предметом безпосереднього вивчення у статті є не соціально-економічні відносини між акторами, а об'єкти, процеси і взаємозв'язки, з приводу яких вони (відносини) складаються, остільки в розумінні ІЕ акцентуються загальноекономічні й техніко-економічні аспекти економіки як суспільного виробництва життєвих благ, необхідних для існування і розвитку суспільства.

З цих позицій власне інформаційна економіка, або ІЕ I роду, представлена тією *частиною* економіки, в якій здійснюється винятково ІД¹⁶, результатом якої є інформаційні продукти різних видів (форм) (див. рис. 1, 2). У розширювальних трактуваннях ІЕ потрібно враховувати взаємозв'язки ІЕ I роду з іншими видами економічної діяльності або частинами економіки. Так, ІЕ II роду включає ІЕ I роду і виробництво атрибутів ІД, передусім знярядь, у інших, неінформаційних галузях економіки і видах економічної діяльності. ІЕ II роду разом з будь-якою економічною діяльністю, атрибутами якої є інформаційні продукти як результати ІД, утворює ІЕ III роду. Нарешті, в ІЕ IV роду, поряд з ІЕ III роду, представлено всі види економічної діяльності, в яких використовується хоча б один з атрибутів ІД. Слід підкреслити, що жодне з трактувань ІЕ не може претендувати на статус трактування економіки в цілому з тієї простої причини, що реальна інформаційна економіка є важливою, але всього лише однією з численних складових реальної економіки¹⁷.

¹⁵ Раніше йшлося про виробничу, споживчу, виробничо-споживчу мережі. Спеціального розгляду потребує мережа розподілу ІПМпх і зайнятих у їх виробництві працівників і засобів.

¹⁶ Тут, як і раніше, акцентовано техніко-економічні аспекти економіки, інформаційної економіки та інформаційної діяльності. Підкреслимо, що остання є суперечливою єдністю власне інформаційної діяльності (ВІД) і супутньої інформаційної діяльності (СпІД).

¹⁷ Це твердження є банальним за визначенням, проте, як висловився хтось із мудреців, усі наші біди є наслідком ігнорування банальностей. Наприклад, ототожнення економіки з її інформаційною складовою може призвести до негативних наслідків державного і ринкового регулювання першої за допомогою інструментарію, адекватного регулюванню останньої.

ВИСНОВКИ

Отже, дослідження і характеристика супутньої інформаційної діяльності, її видів, підвидів, атрибутів і результатів дозволили визначити взаємопов'язані системи ідеальних і матеріалізованих похідних інформаційних продуктів, окреслити кордони різних родів інформаційної економіки і впритул наблизитися до розуміння особливостей інформаційно-цифрової діяльності та інформаційно-цифрової економіки. Сподіваємося звернутися до цієї проблематики в наступній статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Тарасевич В.М.* Теоретичний вимір інформаційно-цифрової економіки: основи та система первинних інформаційних феноменів // *Економіка України*. — 2021. — № 1. — С. 3—23 (doi: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.01.003>).
2. *Маркс К., Энгельс Ф.* Капитал / Соч. — 2-е изд. — М. : Госполитиздат, 1960. — Т. 23. — 907 с.
3. *Маркс К., Энгельс Ф.* Экономические рукописи 1857—1859 годов / Соч. — 2-е изд. — М. : Изд-во полит. лит-ры, 1968. — Т. 46. — Ч. I. — 317 с.

Стаття надійшла 09.02.2021

REFERENCES

1. Tarasevych V. Theoretical dimension of information-digital economy: foundations and system of primary information phenomena. *Economy of Ukraine*, 2021, No. 1, pp. 3-23 [in Ukrainian] (doi: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.01.003>).
2. Marx K., Engels F. *Capital. A Critique of Political Economy*. Moscow, Gospolitizdat, 1960, Vol. 23, 907 p. [in Russian].
3. Marx K., Engels F. *Fundamentals of a Critique of Political Economy*. Moscow, Politizdat, 1968, Vol. 46, pt. I, 317 p. [in Russian].

Received on February 09, 2021

Viktor Tarasevych, Dr. Sci. (Econ.), Professor,
Head of the Department of International Economic, Political Economy and Governance,
National Metallurgical Academy of Ukraine,
4, Gagarina Ave., Dnipro, 49600, Ukraine

THEORETICAL DIMENSION OF THE INFORMATION-DIGITAL ECONOMY: INFORMATION ACTIVITY AND THE SYSTEM OF THE DERIVED INFORMATION PHENOMENA (PRODUCTS)

The main types (subtypes) of the information activity and their results — the derived information products as the phenomena have been characterized. Information activity is represented as the controversial unity of peculiarly information and associate information components. Production, distributing, exchange, and consumer associate information activity, their individual attributes, and also the main types of derived information products as their result have been characterized. Representative, materializing, and processing subtypes are separated in the production associate information activity. The arrangement, functional-specific variation, and development of derived information products have been defined in the last subtype. The ideal and materialized derived information products have been distinguished as the special presentation forms of primary information products. The main types (subtypes) of ideal and materialized information products, in particular syntactic (text, digital, graphic, audial); semantic (signal,

report, data, bulletin, announcement); continual-discrete (continual, discrete, continual-discrete) and their interrelations as well have been reviewed. Special features of distributing, exchange, and consumer associate information activity, their interaction with the production activity and with each other have been defined. Considering that and taking into account the place of information activity and its types in public production four forms of information economy (IE) have been defined. IE of the I form is the area of exclusively information activity; IE of the II form includes IE of the I form and the production of the information activity attributes in the other economic sectors; IE of the II form makes IE of the III form together with economic activity which attributes are the information products; in the IE of the IV form along with the IE of the II form all types of the economic activity are featured in which at least one of the information activity attribute is used.

Keywords: *peculiarly information activity; associate information activity; production, distributing, exchange, and consumer associate information activity; ideal derived information product; materialized derived information product; information economy.*